

HO SAENOA HA TUMELLANO EA ESKOM EA HO BOPA HAPE BOCHA

NUM le mekhatlo e meng ea basebetsi li saenne tumellano le Eskom ea ho bopa hape bocha bakeng sa ho tsamaisa tshetso ena hore e be le melemo ho mekha eohle ea bohlokoa.

Tumellano ena e tla kamora kopano e kholo (summit) ea Eskom e nenge tshoeroe ka Loetse bakeng sa ho rarolla litaba tse amang mekha eohle e leng teng tshetsong ea ho bopa hape bocha ea Eskom.

Ka ho latela tumellano ena e ncha e mahareng a Eskom le mekhatlo e leshome ya basebetsi, tshetso ea ho bopa bocha libakeng tse ling tse itseng tse ka hara Eskom ho fihlela ka la 30 Hlakubele 1993, kantle haebe mekhatlo ea basebetsi e fihlela tumellano ea ho tsoelapele ka boithaopo bo bong pele ho letsatsi leo.

Ho bopjoa hape bocha ho tla tsoelapele ka hona libakeng tse ling mme ha ho na mosebetsi ea tla nkuoa joalo ka ea leng ka holimo ho palo e hlokehang (surplus), kapa eo ho tla thoenng ha a na molemo kapa ea tla lahleheloa ke mosebetsi oa hae ka baka la hona.

Mekha eohle e ikemiselitse ho sebetso mmoho bakeng sa ho fumana litharollo tse mabapi le basebetsi ba ho thoenng palo ea bona e ka holimo ho eo e batle-

hang, le litaba tsa ho bopa hape bocha ho kenyelletsang le ho nka karolo ka botlalo ha mekhatlo ea basebetsi.

Eskom e tla tsoelapele ka ho phetha khoebo ea eona ka bokhoni ba eona bo bohoto, e ntse e latela metheo eo ho lumellanoeng ka eona. Ho ka etsa metheo ena e be le bokhoni, mekha ena e lumellane ka paballo tse itseng mabapi le tshetso tsa boithaopo, ho rupelloa hape le ho hlophisoa hape bocha.

* Ho fana ka meputso ho motho ea lebohlang mosebetsi ka boithaopo (voluntary separation), le ho motho ea lebohlang mosebetsi pele ho nako (early retirement), mmoho le tshetso tse ling tsa boithaopo li tla tsoelapele. Hona ho tla etsua ka kutloisiso ea hore ho ke ke ha ba le qobello kapa khatello e tla sebelisoa ea hore basebetsi ba nke likhetho tsa boithaopo. Ka mokhoa o tshoanang, mekhatlo ea basebetsi le eona e ke ke ea hanela kapa ea nyahamisa litho tsa eona hore li se ke tsa nka khetho tsena tsa boithaopo.

* Tshuthiso tsa sebele, ho rupelloa hape bocha le ho hlophisoa hape ho tla tsoelapele mme basebetsi bohle ba tla tshoanela ho amohela phetoho tsena.

* Ho fanoa ka meputso ho batho ba lebohlang mosebetsi ka boithaopo (voluntary separation), le ho leboha mosebetsi

pele ho nako (early retirement) ho tla ba boiponehang ba Eskom le hore ba amehang ba tla lumella hore ho ka ba le lihlopha tse nang le botsebi bo itseng tse ke keng tsa fumana meputso bakeng sa ho leboha mosebetsi ka boithaopo kapa ho e leboha pele ho nako.

* Hape, ho ba teng ha meputso bakeng sa ho leboha mosebetsi ka boithaopo le pele ho nako ho ke ke ha ba ntho e tla etsua bakeng sa ruri, ho tla tshoanela ho felisoa, mme hona ho tla itshetleha tlasa mabaka a ka hlahang. Leha ho le joalo, ho felisoa ha tshetso tsena tsa boithaopo ho tla buisanoa ka tsona le mekhatlo ea basebetsi. Basebetsi bona ba tla tsebisoa ka tsona nako e sa le teng.

Libopeho tsohle tse robeli tsa lihlopha tsa khoebo tsa Eskom, tshetso tsa ho ntshetsapele bokhoni ba batho (human resources), lichelete le litshebetso (finance and services), thekiso le tshetso ea bareki (sales and customer services), tshetso tsa "marketing", tsa "transmission", tsa li "corporate affairs", le tsa tekenoloji - li angoa ke paballo tsena. Ho na le kelo hloko e ikhethang e nehiloeng lihlopha tsa khoebo tumellanong ena. Sehlopha sa libopeho tsena se nehiloa matla a tsoelapele ka ho hloma libopeho

tso bohlokoa tse akaretsang.

Ho bopjoa hape ha libopeho tsa enjinere (engineering) le liporojeke tse kenyelletsang ho suthisetsoa liteisheneng tse ling tsa motlakase (power stations), le ho ntlafatsa litshebetso ho tla tsoelapele kantle ha ho etsa hore mosebetsi e mong le e mong a nkuoe joalo ka ea etsang palo e ka holimo ho eo e batlehang (surplus), kapa e be ea nang le boleng bo tlase, kapa a lahleheloe ke mosebetsi oa hae.

Sehlopheng sa thekiso le litshebetso tsa bareki, basebetsi ba tla tlameha ho amohela ho rupelloa hape, le ho hlophisoa hape, le ho fetola mosebetsi ea bona kantle ha ho bopa palo e ka holimo ho eo e batlehang (surplus) ka baka la ho bopa hape bocha.

Sehlopheng sa lichelete le litshebetso, ho bopjoa hape bocha ho tla emisoa ho fihlela mohla la 31 Hlakubele 1993, mme ho ke ke ha ba le batho ba ho tla thoe ba bopa palo e ka holimo ho eo e batlehang.

Ho bopjoa hape bocha ho tla etsua libopehong tse nkang karolo mmoho le mekhatlo ea basebetsi.

Tumellano ena ea histori e kene tshetsong ho tloha ka la 16 Mphalane 1992 mme e tla lekoloa hape pele kapa mohla la 31 Hlakubele 1993.

NUM LE CHAMBER OF MINES LI NE LI NKILE LEETO MMOHO HO EA ITHUTA HO HONG MANE GEREMANE. MOPRESILENTE OA NUM LE OA COM BA HLALOSA TSA LEETO LA BONA

INTISOE LA BASEBETSI IKONOMING

National Union of Mineworkers mmoho le mekhatlo e meng ea basebetsi e leng tlasa NACTU le COSATU e ntse histori ka ho hloma letlole la ho boloka la mekhatlo ea basebetsi mona Afrika Boroa mohla la 1 Motsheanong (MAYDAY) selemong sena.

Letlole lena la ho boloka le bitsoang The Community Growth Fund (CGF) le tla sebetsa joalo ka karolo ea ho boloka lichelete tsa basebetsi tsa penshene le chelete e bolokeloang nako e tlang e bitsoang Provident fund. Lebaka la ho hloma letlole lena ke la ho boloka chelete e ngata bakeng sa basebetsi.

CGF e tla tshoaroa ke basebetsi joalo ka phepele ea chelete e tla tsejoa joalo ka "unit trust", mme lona le tla laoloa ke kampani e bitsoang Community Growth Management Company Limited.

Kampani ea tsamaiso e tla ba ka tlase e be e laoloe ke Syfrets mmoho le mokha (association) oa mekhatlo ea basebetsi o bitsoang Unity Incorporated ka ho lekana (50-50).

Syfrets e khethiloe ke basebetsi joalo ka kampani e nang le rekoto e ntle ea ho boloka lichelete. Syfrets e se e tshetsang hape le ho kenya R2-million ho CGF.

Kampani ea mekhatlo - Unity Incorporated, e tla ba le lekhotla le bopiloeng ka litho tse hlommeng mekhatlo, tlasa molulasetulo e leng Professor Anthony Asher, eo e leng setho se behiloeng sa lekhotla mme se ikemetseng.

Unity Incorporated ha joale e bopiloa ka mekhatlo e supileng ea basebetsi. Eona ke e tlasa COSATU - e leng NUM; Paper, Printing, Wood and Allied Workers Union (PPWAWU), Transport and General Workers Union (T&GWU); Construction and Allied Workers Union

(CAWU), le e ka tlasa NACTU - e leng Transport and Allied Workers Union Metal and Electrical Workers Union of SA; le National Food, Wine, Spirits and Allied Workers Union.

Ha joale bahiri ba sebelisa lichelete tsa basebetsi tsa penshene le tseo ba li boloketseng nako e tlang e leng tsa "provident fund" bakeng sa ho reka liabo likampaning tse ling kantle ha ho rerisana le basebetsi. Liphanelo tsa lichelete tseo bahiri ba li arola mahareng a bona feela, mme basebetsi ha ho na leitho leo ba le fumanang. Chelete eo bahiri ba e fumanang ka ho sebelisa chelete ea basebetsi ea penshene le ea provident fund e ka etsa R186-billion (R186 000 000 000) e leng chelete e ngata haholo.

Ka CGF basebetsi ba tla khona ho ba le matla a tobileng ho tsa ikonomi, leha makapitale (capitalists) e tla ba ona a ka holimo ikonoming ea Afrika Boroa.

Likampani tseo ho tla bolokoa ho tsona li tla khethoa ka tataiso e tla behoa ke mekhatlo ea basebetsi ka bo eona. Likampani tse joalo li tla tshoanela ho fana ka poello (earnings) le matlotlo a holang, mme ho sa joalo, li ikemisitse ho ba le mekhoa e nepahetseng hape e lokileng ea tshetso, li bope mosebetsi bakeng sa batho, li elellloe mekhatlo ea basebetsi, li be le maemo a bolokehileng a tshetso, le liphohlisi tsa menyetta e lekanang, tshireletso ea tikoloho le ntshetsopele ea batho ba batsho.

Motho e mong le e mong a nka karolo ho CGF ka ho boloka liranta tse mashome a mararo (R30,00) khoele e 'ngoe le e 'ngoe kapa ka ho kenya chelete e ngata feela e ka bang liranta tse makholo a mahlano (R500,00). CGF e qalile ho sebetso ho tloha ka la 1 Phupjane.

Haufinyane manqosa a NUM le a Chamber of Mines a ne a etsetse Geremane le Brussels.

Manqosa ana a qetile matsatsi a mararo mane Ruhr a ithuta kamoo intasteri ea Merafo ea Mashala ea Geremane e khonang ka teng ho itokisetsa ho koaloha la morafu (down scaling).

Ka selemo sa 1957 intasteri ena e hlahlitse litone tse limillione tse 150 tsa mashala ka selemo ho tsoa merofo e 153 e nang le basebetsi ba ka bang 607 000. Kajeno e hlahlisa litone tse limillione tse 64 tsa mashala a "steam" le a "metallurgy" ho tsoa merofo e 26 e nang le basebetsi ba 125 000.

Ka 1968 merofo e mengata e menyenyane e neng e ikemetse e ile ea kopangoa ho bopa kampani e ncha, Ruhr Kohle. Ba re boleletse hore hona ho ile ha nolofatsa ho koaloha la merofo e meng mmoho le ho ntshetsoapele ha tlhahiso ea merofo e neng e ntse e sebetsa.

Re ile ra kopana le batsamaisi ba kampani mohle baetapele ba mekhatlo ea basebetsi ba IGBE. Ho bona re ithutile ka mokhoa o felletseng oa ho nka karolo le oa ho kopanela ho nka liqeto maemong a khoebo, a kampani le a intasteri.

Re ile ra khahlola haholo ke thupelo le thuto ea kampani mmoho le mekhatlo ea basebetsi, mmoho le mokhoa oa tshetso oa ho phetha mosebetsi e mmeli (dual system) o sebelisoang bakeng sa thuto ea botekeni, eo ho eona palo e lekaneng ea bacha e qetang matsatsi a mabeli bekeng e le sekolong e ithuta ka botsebi bo ka etsuoang, mme matsatsi a mang a mararo a beke ba ea mosebetsing ea bona (workplaces) ho ea ithuta teng.

Bokamoso ba merofo ea mashala Europa bo a belaela. Mmuso oa Geremane, mmoho le basebetsi le mekhatlo ea basebetsi, mmoho le ba phepele ea motlakase, ba lumellane ka morero oa tataiso ea ntshetsopele ea intasteri ea merofo ea mashala a "steam" le a "metallurgy" ho fihlela selemong sa 2005. Morero ona o mabapi le ho fokotsa hape tlhahiso ea mashala le mosebetsi. Leha ho le joalo hona ba batla ho o fihlela ka mokhoa o nang le keketso mme o nang le tatellano.

Katleho ea merofo ea mashala ea Geremane e tla tla ka pholisi ea lipolotiki ea ho sureletsisa intasteri ea mashala ea naha e sebetsoang joalo ka motheo oa intasteri e bolokehileng. Theko ea pholisi selemong se fefileng e ne e le DM11 billion, mme e ne e le chelete e hlahang

ho mmuso.

Lichesehelo tsa Bochaba ke tsona tse tlang pele ho ena le tse ling bakeng sa ho streletsisa intasteri ena ea bohlokoa. Mohlala oa Geremane oa tshelisoano mmoho ea tshetso/tsamaiso bakeng sa katleho ea intasteri ea mashala e bile mosebetsi o moholo haholo. Mekhatlo eona e lutse e ntse e le e makatsang. E ntse e tsoelletsepele ka lichesehelo tsa eona tse fapaneng. Empa e ithutile ho thusa ka ho latela tumellano ea lichesehelo tsa intasteri eo e nang le kabelo ho eona bakeng sa molemo oa sechaba sa Geremane kaofela ha sona.

Ho ne ho ena le tse ngata tse ka re khahlang ho feta tseo re li boneng. Leha re sa lumellana ka tsohle, boiphihlelo boo re bo fumanehang ha bo na molemo bakeng sa ho fumana litharollo tsa liqaka tse tobaneng le intasteri ea rona ea merofo ea gauta. Leha ho le joalo, re ile ra hopola hore libopeho le mekhoa ea tshetso ea naha e 'ngoe e ke ke ea suthisoa ho ea sebelisoa naheng e 'ngoe hape.

Batho ba Afrika Boroa ba tshoanela ho ipatlela tsela ea bona ea ho rarolla liqaka tsa bona. Re tshoanela ho lokisa libopeho le mekhoa ea tshetso e tla tshoanelang litabatabelo tsa rona mme tse nepahetseng bakeng sa histori ea rona. Ho sa le joalo re ka fumana phepetso ka boiphihlelo ba Geremane, ba tshelisoano mmoho ka baka la liphapang tse ntseng li tsoelapele le likhohlano tse leng teng. Kantle ha ho hola ha ikonomi, liphetho tsa lipolotiki li ke ke tsa tlasa ntlafatso ea boleng ba bophelo boo batho ba Afrika Boroa ba ho lebelletseng. Boiphihlelo ba Geremane ho bontsha hore basebetsi, mekhatlo ea basebetsi le mmuso ba ka sebelisana mmoho linthong tse ngata, mme ka ho etsa joalo ba khone ho sebeletsa litho tsa bona mmoho le sechaba kaofela ha sona.

Ke nnete hore borali-polotiki ba tshoanela ho phetha mosebetsi oa liphetho o tla re isa ho demokerasi (ho mmuso o phethang thato ea batho bohle). Hona ho ke ke ha lokisa feela tsa bophelo, lipolotiki le ikonomi, empa ho tla etsa hore re nke karolo ka botlalo mabatoeng a rona, kontinenteng ea rona, le lefatsheng ka bophara. Ikonomi ea rona ha e sa khona ho emela ho lichisoa hape. Ho sa le tjena bahiri baetapele ba mekhatlo ea basebetsi ba ka bopa motheo o matla oa kholo le ntshetsopele ea bophelo e nang le bokhoni.